

A szepességi százszok fél évszázada (1880-1930)

Czifusz Márton, GEOGRÁFUS HALLGATÓ (2004 Ősz)

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Témavezetők: NEMES NAGY JÓZSEF, tanszékvezető egyetemi tanár,
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Regionális Földrajzi Tanszék

GYŐRI RÓBERT, tudományos segédmunkatárs
MTA Regionális Kutatások Központja, Budapesti Osztály

A dolgozat 1880 és 1930 között vizsgálja a Szepes vármegyében élő németeket. A tanulmány választ keresett a kérdésre, miszerint igaz volt-e, hogy a németek által lakott települések fejlettebbeknek számítottak a vármegyén belül. Ezért először megvizsgáltuk az etnikai térszerkezet változását, majd kísérletet tettünk a települések fejlettségének meghatározására.

A vármegye népességének 28%-a volt német anyanyelvű, ez az arány 1930-ra 19%-ra csökkent. Mindazonáltal a németiség a területen nem szétszórta, hanem viszonylag jól elkülöníthető tömbökben élt, melyek lehatárolása után különböző matematikai-statisztikai módszerekkel lehetővé vált a nemzetiség területi elhelyezkedése változásainak nyomon követése. A lehatárolt térségekben (két tömb és két szórvány) élt a vármegyei németiség jelentős része, nagyjából 80-85%-a, de a nemzetiség részaránya ezeken a területeken is erőteljesen csökkent. Az etnikum koncentrációját a szegregációs indexszel vizsgálva megerősíthető, hogy a németek a vármegyében, és a nemzetiség által lakott térségekben is egyre inkább koncentrációdtak.

Az 1910 körüli településsoros adatokat felhasználva a fejlettségi vizsgálatba hat mutatót vontunk be, melyek az írni-olvasni tudók aránya a hat éven felüli népességből; egy, a házak minőségét mutató jelzőszám; az orvoslatta holtak aránya; a nem agrárkeresők aránya; a község távolsága a körjegyzőtől, valamint a körorvostól voltak. Az adatösszevonásra a minden mutató esetében a településekhez rendelt rangszámok összegét használtuk. A nem németek lakta területeken a rangszámösszeg ("fejlettségi pontszám") a vármegyei átlag 89%-a volt, szemben a németek lakta térségek 201%-os értékével. Ezeken kívül átlag feletti fejlettségűek voltak általában a városok (függetlenül nemzetiségi arányaiktól), és a Hernád-völgy szlovákok lakta községei is. A vizsgált mutatók körét kiegészítettük az 1901-1910 közötti vándorlási egyenleggel. Ezt a németiség elhelyezkedésével és a fejlettséggel összevetve elmondható, hogy a 215 település közel fele átlag alatti fejlettségű, nem németek lakta és elvándorlással sújtott. A németek lakta 41 településből csak kettő minősült átlag alatti fejlettségűnek, viszont az elvándorlás itt is jellemző volt.

Összegezve, a vizsgált fél évszázados időtávon a németek visszaszorulóban voltak a vármegyén belül. A fejlettségben azonban – nagyrésztben a múlt örökségeként – a századelőn még meglévő fejlettségi különbségeket tapasztaltunk a németek és a más etnikumok (elsősorban szlovákok) által lakott térségek között.